

11213

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI
DR. GYÖRGY LAJOS

1930.

AZ ERDÉLYI MÚZEM-EGYESÜLET KIADÁSA

24. SZ.

A NEMZETI NEVELÉS ROMÁN FOGALMAZÁSBAN

IRTA :

DR. GÁL KELEMEN

CLUJ—KOLOSZVÁR
MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET E.-T.
1930.

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI
DR. GYÖRGY LAJOS

1930. AZ ERDÉLYI MÚZEM-EGYESÜLET KIADÁSA 24. SZ.

A NEMZETI NEVELÉS ROMÁN FOGALMAZÁSBAN

IRTA:

DR. GÁL KELEMEN

CLUJ—KOLOZSVÁR
MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R.-T.
1930.

Különnyomat az
ERDÉLYI MÚZEUM
35. évfolyamának 1-3. számából.

112 12/24

ERDÉLYI MÚZEUM KÖNYVTÁRA
II. Nyári Helyettesítő
1934. 192

A nemzeti nevelés román fogalmazásában.

Felolvasás az EME. Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi Szakosztályában, 1930. január 23-án.

Mielőtt a című vett kérdés fejtegetéséhez fognék, méltóztassanak megengedni egy őszinte vallomást. Ez a vallomás okát fogja adni annak, hogy miért választottam a nemzeti nevelést előadásom tárgyául, másfelől talán melegségemül szolgál merészségemért, hogy olyan térre merészkedtem, melyen nincs elég ismeretem. Mikor tíz esztendővel ezelőtt a nagy báború befejezése után államjogi helyzetünk megváltozott s Románia állampolgárai lettünk, egyszerre új és ismeretlen problémák elé kerültem. Szégyen-nemszégyen, meg kell vallanom, hogy nem ismertem Románia múltját, történetét, irodalmát, nem ismertem a közéleti viszonyokat, kulturális törekvéseit, s ami élethivatásomnál fogva legközelebb állott hozzám, a romániai iskolázás múltját és jelenét sem. Ez volt az oka annak, hogy az egymás után sűrű egymásutánban érkező új törvények és rendelkezések előtt értetlenül állottam. Azt hiszem, m. t. hallgatóim között is sokan voltak vagy lehettek hasonló helyzetben.

Ez a helyzet s az élet parancsoló szava tette elkerülhetetlen kötelességgé, hogy a minket lelkünk mélyéig érintő iskolázás múltját és jelenét tanulmányozzam. Minthogy pedig teendőink és kötelességeink summáját nemzeti öntudatunk felkeltésében és megerősítésében látom, az összes iskolaügyi kérdések közül épen a nemzeti nevelés problémáját választottam. Egy egészen rövid történelmi visszpillantás után szeretném bemutatni, hogy milyen fogalmazásban él e kérdés a román államférfiak és pedagógusok lelkében, mi abból a helyes és a lélektani törvényekkel meg egyező és van-e s ha van, mi abból a túlzás és a pedagogia elveivel meg egyezhetetlen kizárólagosság.¹

Az 1832. évi Regulamentul Organic közoktatási részének (szerzője Asachi György) alap gondolata az, hogy a közoktatásnak román nyelvűnek kell lennie. Az oktatás középpontja az anyanyelv, ennek irodalma és az ország történelme. E törvénynek is az történt, ami nálunk a XVIII. század 90-es éveiben. A törvényhozók egy része a magyar nyelv behozatala ellen minden elképzelhető érvet felhozott a latin érdekében. Romá-

¹ E történelmi visszpillantás forrása Kornis Gyula: Az elszakított magyarság oktatásügye. Budapest, 1927. N. Iorga: Istoria învățământului românesc. București, 1928.

niában a boerság részéről szintén hatalmas ellenséges áramlat indult a középiskolai rendszer, főképen pedig a románnyelvű tanítás ellen. De nem a latin, hanem a francia nyelv érdekében harcoltak. Magatartásukat az a gondolat irányította, hogy a románnyelvű tanítás megnyitja az érvényesülés útját a polgárság és a nép fiai előtt. S ennek az lenne a veszedelmes következménye, hogy az új értelmiség beleszólást követelne az ország ügyeinek intézésébe.

Ennek az agitációnak köszönhető, hogy Bibescu György munteniai és Sturdza Mihály moldovai fejedelem 1847-ben új törvényjavaslatot készítettek, amely szerint a tanítás nyelve a két első osztályban a román lett volna, felül a francia. De a forradalom, majd a krimi béke miatt a javaslatból nem lett törvény s majdnem két évtizedre volt szükség, amíg az egyesített két fejedelemségben 1864-ben az egész közoktatásügy újra szerveztetett. Ez a törvény két ciklusban 7 osztályos középiskolát teremt. Az alsó ciklus négy éves, a felső 3, mindkettő végén van egy általános vizsgálat. Ez a törvény csak az általános kereteket állapítja meg, melyek meglehetősen szabad kezét adnak a rendszer kiépítésére. Érvényben volt a század végéig, amikor Spiru Haret az új középiskolai törvényt 1898-ban megalkotta.

Ebben a korban a közvélemény hangos volt az iskolával való elégedetlenségtől. Általános volt az a meggyőződés, hogy a hiba, az elégedetlenség oka a közoktatás rendszerében van. Sturdza miniszter a közvélemény nyomása alatt megbizta a kérdés tanulmányozásával Spiru Haretet, a bukaresti egyetemen az elméleti mechanika tanárát, aki 1884-ben beadta jelentését. Ez a jelentés korszakot jelöl a román közoktatásügy történetében. Szenvedélyes vita keletkezett a jelentés körül, melynek jelentőségét jelzi már az, hogy az akadémia nagy jutalommal tüntette ki. Sötét képet fest az iskolai állapotokról annyira, hogy Hajdeu egyenesen azt állította, hogy Spiru Haret e jelentéssel a román közoktatást a magyarok gúnykacajának tárgyává tette. 1883-ban a középiskolák főfelügyelőjévé lesz, 1897-ben Sturdza kormányában közoktatásügyi miniszter. Új közoktatási törvényt alkot. Reformjának legjellemzőbb vonása: a 7 osztályt 8-ra emeli két tagozattal. Az alsó egységes, tananyaga befejezett egész. Középponti tengelye: a román nyelv és irodalom, történelem, alkotmánytan, hazai földrajz. A felső ciklus három tagozatra oszlik: klasszikus, modern, reál. A törvényjavaslat szerzője, Dumitrescu-Jassy, a bukaresti egyetem pedagógia-tanára, akit államtitkárnak vett maga mellé.

Ha e törvény alap gondolatai eredetét vizsgáljuk, nem nehéz felfedeznünk, hogy forrása Németországban van, a Herbart-i pedagogia gondolatrendszerében. A Herbart koncentrációs gondolatának felel meg, hogy az alsó tagozat centrális tárgyává a nemzeti tárgyakat tette. A nyuagati pedagogiai eszmeáramlatok eredménye az is, hogy a felső tagozatot trifurkálja. A mind hangosabbá váló közvélemény nyugaton, Németországban és Franciaországban azt követelte, hogy a középiskolákban a klasszikus tanulmányok eddigi kizárólagos uralma megszűnjék s a természettudományok a modern kor követelményei szellemében nagyobb figyelemben részesüljenek. A követelést kétféle érveléssel támasztották alá. Az egyik lélektani, a másik gyakorlati természetű volt. A lélektani

érvelés Alfréd Binet kutatásaira támaszkodott s a tehetségek különbözőségére hivatkozva azt állította, hogy nem lehet a különböző lelki strukturájú és hajlamú serdülő ifjúságot az eddigi klasszikus iskola Prokrustes ágyába szorítani. A másik érvelés meg azt hangoztatta, hogy az iskolát közelebb kell hozni az élet gyakorlati feladataihoz. A hosszú és végetérni nem akaró vitába nem tudományos érvekkel, hanem huszáros temperamentummal Vilmos császár szólott bele s jóformán el is döntötte azt a beszédjével, amelyet 1890 őszén a Professoren-Konferenz megnyitó ülésén tartott. Hivatkozva őseire, akik mindig az idők üterén tartották kezüket s előre látták azt, ami történni fog, kijelentette: „el van határozva, hogy új utakat fog nyitni az ifjúság nevelésében is. A középoktatásnak hiányzik a nemzeti alapja. Ezért a középiskolai tantervben első helyre kell tennünk a német nyelvet. Nekünk német nemzeti ifjúságot kell nevelnünk, nem pedig görög és római ifjakat.“

A nemzeti gondolat kategorikus imperativusza csendült meg a német császár e szavaiban s tartotta igézete alatt a lelkeket nemcsak Németországban, hanem mindenütt, ahová elhatottak e kultúrpolitikai mozgalom hullámverései. Így Romániában is. Itt is román nemzeti ifjúságot akart nevelni mindenki s nem görög vagy római ifjakat, s azért a klasszikus tanulmányok néhány barátját leszámítva, mindenki örömmel fogadta Spiru Haret trifurkációs iskoláját.

A második román népoktatási törvény, mely 1893-ban keletkezett, a nemzeti nevelés gondolatát még csak ebben a formában tartalmazza: „Az iskola szervezett közintézmény, melynek egyedüli alapja az állam és egyedüli célja: annak jövőbeli megerősítése és biztosítása“.

Ehhez a nagyon vázlatos történelmi képhez tartozik még annak a megemlítése, hogy a régi királyság nem ismerte a felekezeti iskolázásnak azt a rendszerét, mely nálunk egy ezer esztendő folyamán kifejlődött. S míg nálunk a honalapítás után ezer esztendőnek kellett eltelnie, míg 1872-ben az első állami iskola létrejött, addig az oktatást a felekezeti iskola végezte, a regátban ez a fogalom a mai napig ismeretlen maradt. Az a magániskola, melynek szintjéig a magánoktatási törvény a mi régi felekezeti iskoláinkat lefokozta, egészen más természetű magán nevelőintézet volt. Ennek két fajtáját különböztethetjük meg: egyik a nálunk is ismeretes magán nevelőintézetek vagyosabb és előkelőbb családok számára, melyekben főképp leányok nevelkedtek s a francia nyelvet akarták elsajátítani, de hivatalok viseléséhez szükséges képesítést és bizonyítványt nem adtak; másik: a regátban élő idegenektől a saját gyermekeik számára alapított és saját tanulmányi rendet követő iskolák, melyek saját anyanyelvükön tanítottak. Ezeket az iskolákat 1896-ban helyezték rendszeresebb állami felügyelet alá. Spiru Haret 1904-ben terjesztett egy magániskolai törvényjavaslatot a parlament elé, de nem válhatván törvénnyé, rendeleti uton alkotta meg az ellenőrzés rendszerét.

Ez ellenőrzés rendjének főbb vonásait szükségesnek tartom ismertetni, mert az érvényben levő magánoktatási törvény több rendelkezésének ez a forrása. E magániskolák ellenőrzésére a közoktatásügyi miniszteriumban külön ügyosztályt állított fel. Az iskoláknak fel kellett terjeszteniök létesítésük, működésük, fenntartásuk összes adatait és felté-

teleit, s csak azoknak engedték meg a további működést, melyek megfelelték az állami iskolák részére előírt követelményeknek. A szabályzat kétféle magániskolát ismert el: egyik a román tanításnyelvű, állami tantervű. *Román nemzetiségi tanulók csak ilyen magániskolákban tanulhattak.* Másik kategóriába azok tartoztak, amelyek saját hazájuk tanterve szerint tanítottak, de a nemzeti tárgyakat román nyelven kellett tanítaniok. *A román nyelvet csak román születésű egyén taníthatta. Idegen nemzetiségű, bármilyen kifogástalanul is tudta a román nyelvet, nem lehetett a nyelvnek tanítója.* Az iskola ügyvezetése román nyelven történt. Az igazgató a hatóságokkal köteles volt román nyelven érintkezni. Tankönyvekül csak miniszterileg approbáltat használhattak. Ez iskoláknak nyilvánossági joga nem volt, államérvényes bizonyítványokat nem adhattak ki. Az állami ellenőrzésnek szigorú kötelessége volt arra vigyázni, hogy a nemzeti tárgyakat kellő mértékben megtanulják, hogy az iskola szelleme kifogástalanul hazafias legyen, hogy a nemzeti ünnepek épen úgy megüljék, mint az állami iskolák. Minden ezzel ellentétes irányzat maga után vonta az iskola bezárását. Ezek az intézkedések alkotják záróköveit Spiru Haret rendszerének, *amelynek ideálja a román nemzeti közoktatásügy megalkotása.*

Ez volt a helyzete és jelentősége a nemzeti gondolatnak a háboru előtti Románia közoktatásában. A háboru Romániára nézve sohasem remélt, még meg sem álmodott szerencsével végződött. A régi kis államból nagy, hatalmas ország lett: terjedelme, népességének száma megkétszereződött. Magasabb kultúrájú és fejlettebb ipart űző, kereskedelemmel és közgazdasággal bíró tartományok csatoltattak hozzá. A homogén lakosságú régi kis királyság heterogén származású, különböző nyelveket beszélő népeket magában foglaló hatalmas állammá lett. Sőt a románnyelvű népesség egy része is különböző államokban, különböző eszmék és gondolatok, különböző eszmények és célok hatása és igézete alatt állott. És most a román kormányok és államférfiak az előtt a nehéz és sokféleképpen komplikált feladat előtt állottak, hogy a különböző gondolkodású és lelkű, különböző célok szolgálatában állott, különböző ideálokat követő népeiséget lelkileg egyesítsék, egy egységes gondolat engedelmes és öntudatos vallóivá és lelkes munkásaivá átfomálják. Nehéz és mély bölcseséget kívánó feladat. A politikai egyesítés bár erős és hatalmas tett volt, de egyszerű. A lelki egyesítés rendkívül összetett, sok bölcseséget és körültekintést, sok szeretetet és fáradságos, áldozatos munkát kívánó feladat.

A román államférfiak mindjárt a háború befejezése után ráeszméltek arra a fontos teendőre, amely az iskolaügy újjászervezése terén vár reájuk. Nem szándékozom e programalkotás és annak megvalósítása körül felmerült részletes történelmi mozzanatokat ismertetni; hiszen ezeket már ismerjük, már átéltük és átszenvedtük. Csak az utolsó tíz év törvényalkotásának nemzeti vonatkozásait emelem ki.

A liberális kormány közoktatásügyi minisztere, Angheliescu, mindjárt 1919 elején értekezletre hívta össze a tudomány, a közélet és az iskola összes számottevő embereit és tényezőit, hogy megbeszéljék és megállapítsák azokat az irányzatokat, melyek az oktatásügy reformjánál elkerül-

hetetlenül figyelembe veendő.² Ez az értekezés kimondotta, hogy „minden iskola általános műveltségének kiválóan (eminemente) nemzeti-nek kell lennie és nem létezhet iskola e kultúra nélkül”.

Azóta a liberális párt és néppárt felváltva s végül a nemzeti paraszt-párt kormánya vezeti a közoktatás ügyét: mindenik kormány programmá tette a nemzeti nevelést, csupán a második Avarescu-kormány közoktatásügyi miniszterének, Petrovicinak, volt bátorsága elhagyni ez alapot s reformjában kihangsúlyozni az általános emberit. Igaz, hogy törvényjavaslatából nem lett törvény, mert a javaslat sorsa meg volt pecsételve már abban a pillanatban, melyben hűtlen lett a nemzeti gondolathoz. A háború után Petrovici tervén kívül még két iskolai reformterv készült: a Negulescué és Angheliescué. Örök kár, hogy Negulescu javaslatából nem lett törvény s neki nem adatott meg, hogy megvalósíthassa rendszeresen felépített reformját és pedagógiai eszményeit. Így a liberális pártnak jutott az a történelmi hivatás, hogy megalkossa Románia háború utáni közoktatásügyi rendszerét: 1924-ben megalkotta az elemi iskolai törvényt, 1925-ben a magánoktatásit és 1928-ban az elméleti középiskola törvényét.

Angheliescu hű maradt a nemzeti gondolathoz. Mind a három törvényben az iskola tengelye, az iskola középpontja, amely körül minden egyéb tanulmány forog, a nemzeti tárgyak, melyeknek jelentőségét nemcsak a tanulmányok rendjében elfoglalt középponti helyük emeli ki, hanem az a tulsúly is, melyet az elemi iskola abszolváló, a gimnázium befejező és a liceum bakkalaureátusi vizsgálatával nyertek.

Az elemi iskolai törvény megalkotásában Angheliescu az iskola nemzeti hivatását így tüzi ki: az iskola alakítja a nemzeti öntudatot és készíti elő a nemzetek jövőjét. A háború meghozta a nemzet kiegészítését, ledöntötte a határokat, melyek elválasztottak s az összes románokat egy ország határai közé helyezte, hogy ugyanazon zászló és ugyanazon vezetés alatt szabadon éljenek. Az egyesülés nemzetünk történelmének új éráját nyitja meg s egy csomó nehéz problémát ró reánk, ezek között elsősorban a nemzet egységesítésének és konszolidálásának nagy feladatát. Ez az egyesítés mindenképp előtt *egységes típusú* iskolát kíván, mert a jelenlegi négy különböző típus, *különbségeket teremtven lelki alkatunkban, gyöngíti nemzeti öntudatunkat*. Az iskola meg kell, hogy változtassa a lelkeket s meg kell, hogy teremse *az összes románok lelki egységét*. Amit Angheliescu ezekkel a szavakkal kifejez, ugyanazt mondja a javaslat előadója, Gârboviceanu: *Egy iskolát és egy lelket kívánunk*. Nem lehet, mint eddig, hogy a régi királyságban és Beszarábiában egy iskola legyen, Bukovinában, Erdélyben, Bánátban és a magyar részeken más. „Nemzeti szükségesség” kisgyermek-iskolák létesítése olyan helyeken, ahol az idők mostohasága miatt sok román gyermek elveszítette ősei nyelvét s vagy elmagyarosodtak, vagy eloroszosodtak. „Nemzeti szükségesség”

² Forrásaim: Proiect de lege pentru învățământul primar al statului și învățământul normal primar, cu modificările introduse de comitetul delegaților senatului. București, 1924. Proiect de lege asupra învățământului particular. București, 1925. Revista Generală a Învățământului, București, 1924—29. évf.

ezeket visszavezetni őseik nyelvéhez. A középiskolai törvényjavaslat megokolását ezekkel a szavakkal vezeti be: Most, mikor nemzetünk évszázados álma beteljesült s az összes románok egy államba kerültek, szükséges, hogy a négy tartomány négy különböző iskolatervezete egységesíttessék. Ennél a munkánál első vezető cél: *az állam fejlesztése nemzeti keretben*. A 13 és fél millió népességből csak 3 és fél millió lévén idegen eredetű, nem lehet, hogy államunk a nemzeti jellegtől megfosztassék. A kiegészített Romániából el kell, hogy tűnjön a négy különböző iskolatípus és helyébe kell, hogy jöjjön egy egységes iskola, melynek hivatása, hogy *megteremtse az összes románok nemzeti egységét*. Ebből a szempontból az összes iskolai törvényeknek az a célja, hogy az egész népességből, *tekintet nélkül az eredetre és fajra*, tudatos állampolgárokat képezzenek, kiknek *azonosak törekvéseik, aspirációik és eszményeik*. És elsősorban épen a középiskola a legalkalmasabb és leghivatottabb a fiatal nemzedék lelkének formálására és gondolkodásának alakítására azért, hogy kifejleszti bennök a nemzeti érzelmet és a haza szeretetét.

Anghelescu nemzeti iskolapolitikája az egész országban erős visszhangra talált. Egy hatalmas politikai párton kívül az államférfiaknak, a közélet embereinek, egyetemi és középiskolai tanároknak nagy tömege és az országos közvélemény szava állott mögötte és sürgette a nemzeti program megvalósítását.

A román szellem legkiválóbb képviselőit tartja lenyűgözve ez a gondolat és lehetetlenné teszi magát már eleve minden törekvés, amely nem számol ezzel az irányzattal. Minden jellegű oktatásnak és nevelésnek középponti gondolata az iskola „nemzeti tengelye“, mely a négy tartományból kiegészített Nagy-Románia különböző gondolkodású és érzelmű ifjú nemzedékénél azt van hivatva teljesíteni, amit a cement az építkezésnél: összefogja és szilárd tömbbé kapcsolja a lelkeket (cimentarea sufletească), amint Antonescu, a bukaresti egyetem pedagógia-tanára magát kifejezi. A nemzeti nevelés fogalmazásában lényegi összhang és megegyezés uralkodik a legkiválóbb gondolkodóknál. Csupán árnyalatbeli különbségek és színeződések vehetők észre, melyek egyiknél a hazafias szólások kizárólagossága és türelmetlensége, másíknál a más nyelvű népek iránt megértőbb és türelmesebb magatartás irányában hajlanak el. És némi különbségek látszanak még a nemzeti nevelés eszközei megállapításánál is. Az egész román pedagógiai gondolkodás áramlatában még csak egy gondolat van ilyen hatalmas és mindent magával ragadó sodrású, s ez a *demokratikus-nevelés*³ gondolata. Aki az utolsó tíz esztendő iskolapolitikai és nevelésméleti mozgalmait és történelmét figyelemmel kíséri, látni fogja, hogy a román nevelés vezetőit állandóan ez a két gondolat foglalkoztatja. Ezt a tíz esztendőt a *nemzeti és demokratikus nevelés korszakának* nevezhetjük.

Kirițescu, a közoktatásügyi miniszteriumban a középfokú oktatás vezetője mondja⁴: A háború előtt a középoktatás középponti eszméje a

³ L. a különböző oktatásügyi törvényjavaslatok indokolását, Revista Generală a Invățământului évfolyamait, I. C. Petrescu, Problema selectiei în școala democratici, București, 1928.

⁴ Criza învățământului secundar și reforma liceului 1928.

nemzeti eszme volt: a nemzet kiegészítésének eszméje. „Nem volt ez sehol sem formulázva, nem áll törvényben, sem szabályzatban, sem tantervben. De ott volt mindenkinek a lelkében“. „Tudattalanul ez uralta az egész középoktatást hatásával. Ez készítette elő lelkileg a nemzetet, amely megvalósította a nemzet egységét“. Igaza van Kiritescunak. Ez az a politika, amelyet a fölünk csak elméletileg ismert, de nem követett román közmondás fejez ki: *Tace și face*. Ami nem volt benne a törvényekben, benne volt a szívekben. Rădulescu-Motru, a bukaresti egyetem filozófia-tanára, a szeg fejére üt, mikor e tényt így fejezi ki⁵: „Nacionalizmusunknak a háború előtt *nyíltan irredenta jellege volt*: olyan volt, mint a tűz lángja; volt célja, de nem volt rendszeres terve“. A cél a lelkekben élt, de a „rendszeres terv“ a törvényekből hiányzott. Most már a nemzeti gondolat és nevelés eszménye törvényekben is le van fektetve s a szívekben is lobog ennek áldozati lángja.

A következőkben arról szeretnék némi fogalmat nyújtani, hogy mi-képen fogják fel kérdésünket a román szellemiség képviselői. Egy néhány elsőrangú és nagybefolyású szakember felfogásával fogunk itt találkozni. Ezeknek az a kifejezett célja, hogy az iskola politikai vezető gondolatát elméletileg, a neveléstudomány prizmáján átszűrve megokolják és igazolják.

Kiritescu foglalkozván azokkal a tervekkel, melyek hol a klasszicizmust, hol a filozófiát (Petrovici), hol a szociológiát (Zeletin), hol a munkaiskolát (Negulescu) akarják a középiskola középpontjává tenni, arra az eredményre jut, hogy a középiskola középponti eszméje csak ez lehet: *a jövőendő állampolgár nemzeti öntudata*. Egy másik értekezésében⁶ e felfogást úgy egészíti ki, hogy az iskola a *küzdő* nemzeti öntudat felkeltését, ápolását és erősítését van hivatva szolgálni épen olyan értelemben és mértékben, mint a hadsereg. Rădulescu-Motru ugyanezt a célt tűzi ki a jövő iskolájának, csak mérsékeltebb fogalmazásban: a holnap nacionalizmusa egy békés konszolidáló, rendszeres tevékenység, más szavakkal: *fenntartó nacionalizmus*. Antonescu az iskola hivatását a nemzeti lélek művelésében, a nemzeti eszmény szolgálatában látja, melynek alája rendeli az aktív demokratikus és egyéniséget tekintetbe vevő pedagógiai irányú felfogást. Popa Lisseanu⁷ rámutatva az országban levő különböző, de nemzeti jellegű kultúrákra, aggódalommal látja, hogy a román kultúra „fatális módon nélkülözi az egységet“ s „viszonylag újabb és kevésbé mély gyökerű a néptömegben“, ezért legelső teendő a „*nemzeti nevelés tervét*“ megalkotni. Ugyanaz a gondolat, melyet Rădulescu-Motrunál olvastunk. Gr. Tăușan⁸ egyenesen odáig megy, hogy az új Románia részére egészen új iskolát kíván, mert a nemzeti lélek megnevelésére a régi kis ország régi gyenge és erőtlen iskolája nem alkalmas. Ez új iskolának „tengelye“ legyen a nemzeti eszmény, melyben a nép él; a tanítás terve, módszerei, törvényei álljanak kapcsolatban a nemzeti

⁵ Școala viitoare a naționalismului. Revista Generală a învățământului, 1924. 201—205 l.

⁶ Apărarea națională și școala. Revista Generală a Invăț. 1927.

⁷ Organizarea culturii noastre naționale. R. G. I. 1926.

⁸ O școală nouă în România nouă. R. G. I. 1926. 557—559.

lélekkel, a gyermek „*saját nemzeti vonásokat mutató lelkével*“. Az iskolának meg kell teremteni nemzetünk saját pedagógiáját, amely nemcsak a gyermeknek általában, hanem a *román gyermeknek* minél pontosabb ismeretén alapszik.

Még csupán C. Sudeţean felfogását említem, hogy jellemezem a nemzeti gondolat majdnem kizárólagos uralmát. Ő az *aktiv* iskola fogalmát nemzeti irányban terjeszti ki, mondván: legyen az iskola a nemzet kebelében élő és szunnyadó erőknek felkeltő, működésbe hozó eszköze. És bármilyen kiváló, lelkiismeretes legyen is a tanító, nem teljesíti *teljesen* kötelességét, ha munkáját nem *sub specie nationis* végzi.⁹

A nemzeti nevelés gondolata a haza eszméje körül csoportosul. A haza gondolatának nemzetközi meghatározásától távol állanak a román nevelés elméletírói és gyakorlati vezető férfiai. A haza szerintük nem érdekszövetkezet. Eszméjének természeti és élettani alapja mellett van egy történelmi és egy misztikus alapja. „Egy együtt leélt hosszú élet közössége, együtt érzett öröme és fájdalmak érzelme, kapcsolat a földdel, melyen elődeink éltek s melyben nyugosznak, a nyelv közössége s az a tény, hogy azonos módon fejezzük ki érzelmeinket és gondolatainkat, ez a haza“, — mondja Kiritescu. És Rădulescu-Motru a haza iránt való szeretetet, a nacionalizmust „egy lelki szintézisnek mondja, melyben önzés és önzetlenség, világos ítélet és misztérium vegyül össze anélkül, hogy egymást gyöngítenék; ellenkezőleg összevegyül, hogy kölcsönösen erősítsék egymást“. A háború előtti nacionalizmusunk eszközei külsők, a holnap nacionalizmusa eszközei: kevésbé látható természetűek, technikai használatuk nehezebb. Előbb éber őrséget álló lelkekre volt szükségünk, most a modern kultúra tulajdonságaival felfegyverzett és lelkiismeretes munkásokra van szükségünk.

A román nevelési elmélet írói és a liberális párt iskolatörvényhozása szinte egyhangúan megegyeznek abban, hogy a nemzeti nevelés eszközei a román nyelv és irodalom, az ország földrajza, történelme és alkotmánytana, azaz az u. n. nemzeti tárgyak. Csupán St. Zeletin¹⁰, ez a szellemes és ötletes, de nem eléggé rendszeres elme, tesz ez alól kivételt. Ő kiméltetlen kritikát gyakorol a román iskola felett, melyről azt mondja, hogy lelke sohasem volt és ma sem román. „A román iskola története nem egyéb, mint külföldi kölcsönzések története“. Habár több mint 50 esztendeje, hogy a nemzeti megerősödés vágya megtalálta a nacionalizálás formuláját, az oktatás nemzetivé tételére még máig sem történt semmi; az iskola még ma is csak hazafias frázisok stádiumában van. Az iskola akkor lesz nemzetivé, ha az oktatás középpontjába a *modern Románia szociológiája* kerül. Ez szerinte az a „lelki laboratórium“, melyből valóban románként kerülnek ki a lelkek és nem a klasszicizmus, sem a realizmus. Ezekért harcolni, ezeket tenni az iskola tengelyévé anyyi, mint pálmát ültetni az északi sarkra.

Zeletin méltó és érdemes bírálót talált Negulescuban¹¹, aki fölényes

⁹ Şcoala şi educaţia naţională. R. G. I. 1925.

¹⁰ Naţionalizarea şcolael.

¹¹ Reforma Invăţământului. Ediţia II-a. Editura Casei Şcolaelor, 1927.

könnyedséggel szedte szét e fejtegetésekből azt, ami helytálló, és azt, ami csak frázis, legfeljebb egyéni világnézetének kifolyása. Egyébként hangja, bármennyire feltűnő volt a pedagógiai reformgondolatok áramlatában, izoláltan maradt és a nemzeti oktatás megszervezésénél nem részesült figyelemben.

De a nemzeti tárgyak tekintetében az iskola szerepe más volt a háború előtt és más a háború után. A háború előtt „a meg nem valósított nemzeti eszmény, mint egy világító torony, úgy világította meg a mi aspirációink horizontját, amely fényének elbűvölő erejével mindenkit vonzott s nem hagyott sötétben egyetlen utat és ösvényt sem, amely megvalósításra vezethetett.“ A háború után az iskola hivatása szélesebbkörű lett és megnehezedett. A kiegészített Nagy-Románia kollektív nemzeti lelke különböző, sőt ellentétes elemekből áll s azért a nemzeti nevelés szükségesebb, mint valaha, de nehezebb feladat is, mert az iskolának a maga útjain és a maga fogyatékos eszközeivel kell küzdenie a nemzet összeragasztásáért (cimentarea sufletească a națiunii).

Azt, amit a liberális párt iskolai törvényei kategorikus imperativusként nyersen parancsolnak, a párt elméleti igazoló pedagógusa, Antonescu, a pedagógiai tudomány prizmáján keresztül a neveléstudomány érveivel siet támogatni: „A nemzeti eszme fenntartására és erősítésére kell, hogy ez az eszme központi és uralkodó elem legyen az oktatás *minden ágában* (alsó, közép és felső oktatás) és *minden tárgynál*, amely a különböző iskolák tantervében van. Tehát a nemzeti érdek kell, hogy vezessen nemcsak a nemzeti irodalom, történelem, földrajz és alkotmánytan, hanem a *pozitív tudományok* előadásánál is.“ Ime, Antonescu kimondja ebben a tekintetben a kívánalmak maximumát s hozzáteszi: *a román lélek alakítását kizárólag csak a román iskola és család végezheti.* „Ha anyagi javaink kihasználását és termelését sok vita után is csak mi magunk végezzük: a nemzeti lélek gazdagságának értékesítése is csak mi magunk által történhetik“. Ez a pénzügyi és gazdasági „prin noi insine“ elv azóta csődöt mondott ugyan, de a közoktatásba átvive ma is igézete alatt tartja a lelkeket. Sőt Kiritescu tovább is megy s a gondolat végső következményeit is levonja: „*A küzdő nemzeti öntudat alakítására az alapvető tanulmányokat nem taníthatja más, csak (született) román.*“ Ime, itt születik újra Spiru Haret fentebb már említett intézkedése, mellyel a magániskolák működését szabályozta. Abból a pedagógiaileg helytálló gondolatból indul ki, hogy a tanár lelke mélyéig legyen áthatva attól, amit a gyermek lelkébe át akar plántálni. Ez pedig szerinte azt kívánja, hogy *a tanár román eredetű legyen.* A nemzeti öntudat ébresztői kisebbségi tanárok nem lehetnek. Más környezetben, más hatások alatt, más szellemben nőttek, más eszményekért lelkesedtek. Nincs jogunk azt kívánni, hogy megváltozzék lelkük oly könnyen, ahogy változtatja valaki a ruháját vagy a nevét.

Kiritescu maga is érzi, hogy következtetésével igen messzire ment s azért hozzáteszi: *legalább a mai nemzedék.* Mert mire vezetne, ha ezt a gondolatot egészen végiggondoljuk? Nyilvánvalóan logikátlan és tartahatatlan helyzetre. Hiszen a román tudományegyetemek nemcsak román születésű ifjaknak adnak diplomát a nemzeti tárgyakból, hanem kisebb-

ségi születésűeknek is, és a közoktatásügyi kormány elfogadván kormányzási elvül ezt a megállapítást, a törvényszerű diplomával rendelkező kisebbségi eredetű tanárokat nem fogadja el a nemzeti tárgyak előadóinul.

Ezt a lelki egyesülést és egységet a liberális párt közoktatási politikája valami könnyen és egyszerűen előálló folyamatnak s így máról holnapra megoldódó problémának fogja fel. Hogy a mélyebbre látók és pszichológiai megfontolások alapján ítélők nincsenek ezen a véleményen, arra csak egy példát idézek. P. P. Negulescu volt közoktatásügyi miniszter, egyetemi tanár, Románia egyik *legnagyobb elméleti pedagogusa*, komoly és meggondolt szavakkal figyelmeztet arra, hogy nevelési rendszernek megállapítása a nagy célokra még korántsem elég. Az egyesülés magában még nem biztosítja a nemzet egységét. Az egyesülés csak egy politikai tett, nem könnyű, de nagyon egyszerű. *Az egységesítés nagyon összetett probléma*, melynek sokféle és különböző aspectusa van, melynek megoldásán még sokáig kell dolgoznunk. Ő is a nemzeti öntudat fejlesztését tűzi ki célul, „amely az eszmék, érdekek és érzelmek legfőbb szintézise, melyek közösek azokkal, akik egy népet alkotnak.“ Ezt pedig hosszú, nehéz és türelmes munkával tudja a lelki praedispozíciókból kicsiholni a család, az iskola és a társadalom nevelő munkája.¹² Negulescu fejtegetésében két gondolat tűnik fel, amely jellemzően eltérő Anghelescu érvelésétől. Egyik az, hogy ő nem a rendszertől várja az üdvösséget, hanem a lelkes nevelő apostoli munkájától, melyet a félszázad óta „siralmas állapotban ránhagyott“ iskolánál jobb iskolában s a régiéknél jobb elvek szerint végez. A másik meg az, hogy nem máról holnapra vár eredményt, hanem előbb vetni akar s türelmesen vár, amíg arathat.

A nemzeti nevelés *eszközei tekintetében nincs eltérés* a román gondolkozók között. Rădulescu-Motru erőlyesen figyelmezteti a közvéleményt a *román hagyomány* fenntartásának szükségességére. 1848-ban szakítani a multtal helyes politikai stratégia volt. Ma nem lenne az. A franciák is szakítottak a multtal a nagy forradalom alatt, mikor az időt onnan kezdték számítani. Ma ők is elismerik a hagyomány erejét. A tradíció tisztelete nem lemondás a haladásról és kiritikáról, hanem biztos állásfoglalás a tapasztalat ellenőrzése mellett; szerveződése a szellemnek, hogy egy további lépést biztosan tehessen előre. A nemzeti hagyományok tisztelete nyomán fejlődik és szerveződik az építő munka.

De Kiritescu észreveszi és komoly hangon mond bírálatot a nemzeti történelemírás azon sovén módja ellen, ahogy azt kezelik. Őszintén ki mondja, hogy az a „hazafias hazudozás és szavalás“, ahogyan pl. a turtucaiai vereséget tárgyalja egy akadémiai díjat nyert munka, nem segíti elő a nemzeti védelem ügyét: „A mi szegény csapataink, melyek megverték és szétszórták az ellenséget és amelyeknek folyton hátrálniuk kellett.“ Túlozzák győzelmeink jelentőségét s kisebbítik veszteségeinket. Nekünk csak érényeink vannak, hibáink nincsenek. Szomszédaink rossz emberek, irigylik javainkat és jó tulajdonságainkat. Mindig rosszat akartak nekünk, de nem sikerült és csak véletlen és átmeneti, ha valami baj ért.

¹² Reforma invăţământului. 2. kiadás. Bucureşti, 1927.

Szerencsés emberek vagyunk: norocul Românilui! Semmi sem veszélyesebb, mint saját magunk túlbecsülése, mert ezek az üres frázisok elfedik a dolgok valóságát s rontják a való helyes megítélésére érzékünket.

És itt hadd térjünk rá annak az eszmeáramlatnak a jellemzésére, amely a háború befejezése után *pedagogiai pacifizmus* néven az örök béke megvalósítását tűzte ki céljául. Az áramlat Amerikából indult ki. A háború irtózatossá élményei után az amerikai álmodozók azt hitték, hogy elérkezett az a „pszichológiai pillanat“, melyben az örök béke utópiáját megvalósíthatják. Úgy képzelték el, hogy a fajokon és nemzeteken felülálló egyetemes állam eszméje testet ölthet. És megalkották a Nemzetek Szövetségét, amely első lépés akart lenni ebben az irányban. És egymás után alakultak ezek a nemzetközi szervek, melyeknek célja: kedvező légkört teremteni a nemzetközi szellem részére azáltal, hogy az ifjúság lelkében siet a nemzeti szellem uralmát gyöngíteni, kizárólagosságát elnyomni s helyet biztosítani a nemzetközi szellem térfoglalására.

A nemzetköziségnek, a humanitárizmusnak ez az áramlata Romániába is eljutott, s amint olvastuk, itt is, habár szórványosan, hatalmas erővel fogta meg a lelkeket. Antonescu ismételtelen felemeli szavát ellene, s C. I. Petrescu kellő felkészültséggel száll szembe vele.

Antonescu két formáját különbözteti meg ennek a pacifista szellemnek. Az egyik egészséges, a másik veszedelmes, mert — amint mondja — nem szolgálja a nacionalizmust, hanem kommunizmushoz vezet. Gondolatmenete ez: A nemzeti nevelés csak akkor valósul meg, ha az *egész oktatást nemzeti szellem hatja át*. Ennek egy pozitív és egy negatív feltétele van. *Pozitív* az, hogy minden tantárgy járuljon hozzá s közelítse a tanulót hazájához. *Negatív* az, hogy az iskola kerüljön mindent, ami a nemzeti nevelés szellemét támadja. Ez annál szükségesebb követelmény, mert a humanitarizmus álarca alatt olyan társadalmi hatások jelentkeznek, melyek gyöngítik és tompítják a nemzeti öntudatot és a nemzeti politika vizeit kezdik zavarni. Két formában nyilvánulnak e hatások. Az egyik egészséges, nem helyezkedik szembe a nacionalizmussal, csupán a népek békés és barátságos együttélését akarja. A másik azonban veszedelmes, mert a humanitárizmust csak átmeneti hidul használja a kommunizmushoz. Antonescu több ízben visszatér e társadalmi jelenséghez¹³, mert félti a nemzetközi kozmopolitizmus mételeyétől az iskolát, ahová szórványosan itt-ott behatolt, és a társadalmat a felekezeti köziségtől, melyet az egyház és az iskola emberei támogatnak. A nemzetközi pacifista mozgalom hullámai gyöngítik a nemzeti öntudatot, amely nem lehet el bizonyos heroizmus nélkül. Ez a heroizmus fenntartó erkölcsi erő, melynek nevelése és erősítése a nemzeti lét parancsoló elve. Eléggé beszédes bizonyíték erre a trianoni szerződés revíziójára vonatkozó propaganda és a szentgotthárdi fegyvercsempészség.

A nemzetközi humanizmus, — mondja Antonescu — amely kezd behatolni a mi iskolánkba is, a legveszedelmesebb akadály a nemzet érde-

¹³ Reforma Invățămantului secundar în lumina principiilor pedagogice. R. G. I. 1928. Rolul școlii în societatea românească de azi. u. o. 1926. Fundamentul Pedagogic al programei învățămantului normal. U. o. 1924.

keire. „Az a felfogás, amely felmenti az egyént a haza iránti feltétlen és korlátlan áldozat alól és földi mennyországot ígér, gyöngíti az energiákat, tompít minden etikai lelkesülést, amely lehetetlen az önmegtágadás és áldozat szelleme nélkül. És ha e kozmopolita felfogás káros a nevelés céljára, veszélyes nemzeti szempontból. Hirdetni az iskolában a pacifista humanitárizmust, mikor körülöttünk a békeszerződés revíziójáról agítálnak s a trianoni békeszerződés kritikai tárgyalását be akarják vinni az iskolába, legalább is az okosság hiánya; kívánni az állig való felfegyverkezést (inarmarea până în dînți) s ugyanakkor prédikálni a pacifizmust — pszichológiai képtelenség.“

A technikailag legjobb fegyver sem ér semmit, ha azoknak a lelke, akik kezelik, fegyvertelen (dezarmat). A márăseștii győzelmet nem azoknak a sokkal gyengébb fegyvereknek köszönhetjük, mint amilyenekkel az ellenség rendelkezett, hanem a román paraszt heroikus lelkének. A nemzeti lélek művelése a nemzeti eszmény szolgálatára, ez a mai aktiv és demokratikus iskola feladata a nemzeti tárgyak eszközeivel.¹⁴

J. C. Petrescu pszichológiai okok alapján kel ki ez áramlat ellen. Az örök béke álmódzói azt hiszik, hogy politikai eszközökkel meg lehet teremteni az örök békét, amelyről Kant azt mondja, hogy jó felírat a temető kapujára. Abból indulnak ki, hogy a gyermeki lélek egy tiszta lap, amelyre bármit fel lehet írni, bármit be lehet oltani. Pedig ez a felfogás már régóta elavult a pedagogiában. A gyermek lelke olyan készségekkel és dispoziciókkal jó, melyek a nemzet történelmi tapasztalatai rendjén születnek. Mindaz, ami be van írva egy nemzet történelmébe, a polgárok lelkében tükröződik s olyan közös alapot alkot, amely egy külön, sajátos szellemiséget foglal magában. Nem venni figyelembe ezt a szellemiséget s helyette más, valami racionálisat oltani akarni, amilyen a humanitárius szellem, azt jelenti: *kiszáritani a teremtő erők élő forrásait*. Ezek a teremtő erők a tudattalan mélységeiben fészkelnek. A történelem mutatja, hogy az állam szervező ereje nem helyettesítheti a nemzeti lélekben adott erőket. A csehek és lengyelek az idegen uralom alatt is megőrizték szellemiségüket. „Amint nem sikerült a magyar államnak minden drákói iskolatörvénnyel sem, hogy megsemmisítse a román szellemiséget, amely hatalmasan lüktet az erdélyiek lelkében.“ „Pszichologiailag lehetetlen, politikai természetű rendszabályokkal még inkább.“ De ha lehető volna, akkor sem kívánatos, mert az egyetemes kultúra csak a teremtő erők versenyéből születik. Beleszédülni ebbe a gondolatba részünkről annyi volna, mint „belépni egy hangversenyre, melyben az uralgó dallam idegen. A mi kultúránknak sajátosan nemzeti nótája belehal a kozmopolita áriába.“¹⁵

A fentiekből látnivaló, hogy a nemzeti nevelés gondolatrendszeré tele van politikai elemekkel. Rădulescu-Motru egy helyen azt mondja: mi még nem engedhetjük meg magunknak a tiszta politikamentes pedagogiát, majd eljön annak is az ideje. Ez a kijelentés helyreigazításra szo-

¹⁴ Antonescu: *Miscarea pedagogică și școala Românească*. R. G. I. 1928. 1—21 l.

¹⁵ *Internaționalismul și școala*. R. G. I. 1929. 513—521.

rul. Ez azt a gondolatot látszik magában foglalni, mintha a nevelés politikai felfogása hibás volna, mintha csak az állam jelenlegi helyzetétől diktált eljárás volna, melyet a tiszta pedagógiai tudomány nem helyesel. A politika és pedagógia egymással nem összeférhetetlenek.¹⁶ Hiszen a nevelés a politikának legkitűnőbb eszköze. A népek életében ez a rendkívüli jelentősége akkor domborodik ki különösen, mikor a nemzetet nagy sorscsapások érik. Comenius a 30 éves háború viharai és csapásai között emeli fel szavát, hogy új és jobb időket teremtsen az ifjú nemzedék nevelése által. Fichte, a nagy német tanító, az idegen hódító trombitaharogása közben szól nemzetéhez, hogy a neveléssel olyan nemzedéket teremtsen, amely ne tűrje kezén a bilincseket. A nagy háború befejezése után a rettenetes élmények döbbenete alatt minden nemzet arra a gondolatra eszmél, hogy reformálnia kell az oktatás és nevelés ügyét.

A politikának és pedagógiának azonos a területe és a feladata: a nemzet szellemi javainak megőrzése, fejlesztése és ápolása, hogy átadhassa a jövő nemzedéknek, melyet képessé akar tenni a kulturális munka folytatására. A pedagógia feladata is ez, azzal a megszorítással, hogy munkáját a kiskorúak, az ifjúság körében végzi. A politika feladata: a nép fizikai és erkölcsi egészségének megőrzése. A pedagógiáé is ez az ifjú nemzedékre vonatkozóan.

Tehát kétséget nem szenved, hogy a politikának szava van és kell, hogy legyen a nevelés kérdéseire. A kérdés csak az, hogy milyen a helyes viszony a kettő között. Ezt a viszonyt csak akkor lehet egészségesnek mondani, ha a *neveléstudomány ad. a politika elfogad.* A neveléstudomány igazi feladata és hivatása ebben a viszonyban az, hogy új gondolatokat, új javaslatokat hozzon, feltárja a tudomány eredményeit. Hogy a politika ebből mit fogad el, az tőle függ. De minél kevesebbet fogad el, annál közelebb a veszély, hogy sablonos és lelketlen közigazgatássá válik. „Soha sem volna szabad felednie, hogy helyes elméleti elvek nélkül csak véstesen hathat“, mondja Rein. És Stefănescu Goangă pozitív formában ugyanezt a gondolatot így fejezi ki¹⁷: „Egy okos és hathatós iskolapolitikának mindenkor kapcsolatban kell lenni azokkal az eredményekkel, melyeket a tudomány elért és a társadalmi és nemzeti élet kívánalmival.“ A politika kizárólagos szava a nevelés kérdésében annál veszesebb, mert megvan az ereje szándékai keresztülvitelére. A neveléstudomány ereje ellenben csak gondolatai igazságában, zártságában és következettségében van. A politika igen könnyen mellőzi és figyelmen kívül hagyja a nevelés többi tényezőit, minők a család, a község, az egyház. Holott pedig olyan fontos nemzeti működéshez, minő a nevelés, az összes tényezők közreműködése szükséges, amint erre Negulescu meggyőző érveléssel figyelmeztetett, szemben a liberális párt iskolapolitikájával. Aztán van a nevelésnek egy olyan feladata, melyet a politika nem tud megoldani, mert hiányoznak hozzá az eszközei s tudományos feltételei, s ez a tanulmányok rendjének pszichológiai kutatások eredményei alapján való

¹⁶ Rein: Pädagogik in systematischer Darstellung. I—III. kt. Langensalza, 1911—1912.

¹⁷ Selectiunea capacităților și orientarea profesională, Cluj, 1929. 27.

észszerű megállapítása. A pedagógia és a politika között teljesen hamis viszony keletkezik ott, ahol a nevelés egy bizonyos pártpolitika engedelmessé szolgájává tétetik. Helyesen mondja Petrescu¹⁸: Az iskola igazi szerepe nem az, hogy ama felfogások szerint alakuljon, amelyek a politikai pártok arénájában ütköznek s azokat szolgálja, hanem ama szintetikus koncepciók szerint, melyek az ütközésekből kitisztulnak és kialakulnak.

A nevelés sokkal nagyobb szolgálatokat tesz az államnak, ha politikai jelszavaktól függetlenül megőrzi elvi tisztaságát és függetlenségét, melyből egy hibás és helytelen politika csak ujulást és javulást meríthet. A helyes viszony tehát a neveléstudomány és politika között az, hogy a neveléstudomány állapítsa meg az iskolaügy elvi alapjait s a politika csak ezután fontolja meg, hogy miképpen lehet a követelményeket a legcélszerűbben megvalósítani.

Ha ez elvi szempontokat a mi kérdésünkre vonatkoztatjuk, kétségtelen, hogy Románia utolsó tíz esztendejének közoktatási vezetése a politikum jegyében áll. E tekintetben csak folytatja azt az irányt, melyet a nagynevű Spiru Haret megindított. *De ez a politika a liberális párt fogalmazásában a háború után a türelmetlen sovinizmus útjára tévedett.* Ennek a türelmetlen és kizárólagos szellemnek a terméke: a törvénynek az az elhibázott alapfelfogása, hogy a felekezeti iskola csak — magániskola, hogy a kisgyermek-iskolák foglalkoztatási nyelve a román, a kiegészítő oktatás (V—VII. elemi osztály) nyelve csak a román lehet, hogy a kisebbségi tanító és tanítóképző intézet felállítását nem engedi meg, valamint egyetem állítását sem, hogy a törvény az „origina románă” kutatását (elemi okt. törvény 8. és magánokt. törvény 34. §-a) intézményesen előírja és szervezi, hogy megtiltja magántanulók felvételét és vizsgáztatását, hogy kisebbségi iskolák (elemi és középisk.) tanterve csak az állami lehet, hogy a bakkalaureátusi vizsgálatoknak az anyanyelv és irodalom nem tárgya, hogy „kultúrzonát” statuál, melynek tanítóit különböző kedvezményekben részesíti.

Egy tisztultabb és higgadtabb szellemi légkörben élő jövőendő törvényhozásnak el kell tüntetnie a jelenleg érvényben levő törvényeknek a nemzeti nevelés elveivel ellenkezésben álló rendelkezéseit. Mert ha igaz az, aminthogy igaz, hogy a nemzeti lélek olyan adottság, mellyel minden nevelésnek számolnia kell, ha igaz az, aminthogy igaz, hogy a történelmi tudat az a lelki alap, amelyen a nevelés a kiteljesedő személyiséget felépíti: akkor ez az igazság a kisebbségekre nézve is igazság. És ha igaz, amit Stefănescu Goangă állít, hogy az okos iskolapolitikának a tudomány eredményei mellett számot kell vetnie a társadalmi és nemzeti élet kivánalmaival, akkor igazságos és szerényen méltányos az a kívánság, melyet e fejtegetés eredményeként kifejezhetünk, hogy az iskolai politika akkor jár helyes uton, *ha nem akadályozza, hanem módot és lehetőséget nyújt az ország összes polgárainak nemzeti öntudatuk megőrzésére és kifejlesztésére.* Mert ezzel nyugalmat és békességet áraszt a lelkekbe s ösztönzést ad arra a konszolidáló munkára, melyre az ország haladása érdekében olyan nagy szükség van.

¹⁸ Problema selectiei în școala democratică. București, 1928. 11 l.

Nem építünk légvárat, nem kergetünk ábrándképeket, nem akarjuk elveszíteni lábunk alól a való élet reális talaját. Miként Jorga, a román szellemi közélet e kiválósága, mi sem hisszük, hogy egyhamar eljőjön az egy akol, egy pásztor országa. Mégis hiszünk az emberiség tökéletesedésében, az eszmék mindent lebíró erejében és végleges győzelmében. És így hiszünk abban is, hogy eljön az idő, midőn a nemzeti lélek s annak legszebb hajtása: *a nemzeti nyelv olyan elidegeníthetetlen és szent birtoka és tulajdona lesz az embernek, mint a hit és lelkiismeret szabadsága*. És nem fog különbséget tenni az a sorsadta helyzet, hogy az egyén az államalkotó nemzet tagja-e, vagy más nyelvet beszélő állam alattvalója. Régen kereszttek emelkedtek a más hitet vallók számára. Máglyákat raktak, kinzó padokat és kamrákat ácsoltak azoknak a bátor lelkeknek, akik őszinte vallomást tettek hitükről, vallásos meggyőződésükről s vállalták az erkölesi bátorság martiriumát. Ma hátborzongató és elképesztő anakronizmus volna hitéért valakit kérdőre vonni. Ilyen győzelmet várunk és jósolunk a nemzeti gondolatnak, a történelmi öntudatnak is. Ehhez csak az szükséges, hogy a világháború által felkavart szenvedélyek és indulatok elüljenek, lecsendesedjenek s a lelkekben az uralmat az önmérséklés, a józan belátás és ész vegye át. Egy tisztult és egészséges szellemi légkör megteremtése elsőrangú szükségesség. S hogy az nem lehetetlen és hiábavaló törekvés, azt már is sok jelből következtetjük. A román államférfiak között is vannak olyan mérsékelt, higgadt gondolkodású, méltányos lelkületű emberek, kiket nem a türelmetlen nacionalizmus, hanem a méltányosság és igazságosság szelleme vezérel, akik nem helyeslik a nevelési politikának azt a türelmetlenségét, amely más nemzetek erkölesi kultúrájainak megsemmisítését célozza. Akik a nemzeti gondolat harcosainak eszközeit, a kizárólagosság türelmetlen szellemét kárhoztatják, mert nem tartják célravezető módszernek. *Alexandru Aciu* a népiskolai törvényjavaslat tárgyalása alkalmával mondotta ezeket a megszívlelni való szavakat: „Ilyen eljárással a kultúrzónabeli lelkeket, ahelyett, hogy megnyugtatnók, csak elkeserítjük... Az államnak nincs joga megkövetelni egy néptől, hogy megváltoztassa nyelvét és vallását... Meg kell adni a lehetőséget, hogy a nem román nemzetiségek is kultúrárt szerezzenek s hogy ezt a saját kultúrájukat, tisztességüket, sőt faji önérzetüket is érvényesíthessék az állam érdekében. Ha ezt tesszük, akkor a belső ellenségeskedés is megszűnik“. Mély pszichológiai belátás mondatta *Aciu* szenátorral ezeket az igaz szavakat. *Simionescu*, a jašii egyetem pedagógia tanára, egy vérbeli pedagógushoz illő kijelentést tesz, midőn azt kívánja, hogy *a hazai történelmet és földrajzot a kisebbségek nyelvén kell tanítani*, hogy beidegződjenek a gyermekek lelkébe és így lelki kapcsolatot létesítsenek közöttük és a többség között. Ne követeljük a kisebbségektől, hogy asszimilálódjanak velünk, románokkal. „Hiszem, hogy semmi eszközzel, még ha állandó nyomással próbálkozunk is, nem leszünk képesek a kisebbségeket arra bírni, hogy *megváltoztassák nemzetiségüket*. Törvényeinknek, főleg az iskolaiaknak, arra kellene ügyelniök, hogy a kisebbségek tiszteletét, s ha lehetséges, a szeretetét irányítsák a ma uralmon levő testvérek irántuk tanúsított figyelmessége felé. *Ne igyekezzünk a kisebbségek anyanyelvét elrabolni*, mivel sem

nevelési szempontból nem hasznos, sem az állami érdekek szempontjából nem kívánatos, hogy az őslakó románok és a kisebbségek között olyan szakadék keletkezzék, melyen már nem érnek keresztül a testvérileg nyújtott kezek.“

Még csak a román tudomány kitűnőségének, Jorgának, szavait idézzük, aki a magánoktatási törvény tárgyalása alkalmával 1925 dec. 7-én a kamarában ezeket mondta: „Hiszik önök, hogy hamarosan el fog jönni az idő, mikor itt egy nyáj és egy pásztor lesz, ugyanazt az egy nyelvet beszélve és ugyanazon szellemtől áthatva? Amikor olyan elemekről van szó, amelyek az évszázados német és magyar civilizáción átmentek? Hiszik-e önök, hogy ezek az emberek mindent levetkőznek, amivel egész sor elődeiknek tartoznak? Azt hiszik, elég lesz néhány törvény, felügyelői megintés és miniszteri megtorlás ahhoz, hogy egy álnemzeti államot teremtsenek? A terrorizált emberi lélek, amely egy irányban halad, szívében gyűlölettel érkezik meg a neki erőszakkal kitűzött célhoz, és gyűlöletét nem az erőszakkal érezteti, hanem az illető minden tiszteletet és szeretetet megérdemlő céllal szemben. Ez lélektani törvény. Ez alól nincs kivétel.“

Valóban ez lélektani törvény, mely alól nincs kivétel. De lélektani törvény az is, hogy ahol a féktelen szenvedély és indulat fogja el a lelkeket, ott a nyugodt és higgadt megfontolás és a megértő szellem méltányossága nem jut szóhoz. Hogy a lelkekben már derengeni kezd a higgadt megfontolás és szóhoz jut a megértés is, épen a fentebbi idézetek igazolják. Igaz, hogy ilyen szavak a román közvélemény túlfűtött légkörében még ritkán hangzanak el. De reméljük és bizvást várjuk, hogy ez a még gyöngé indulás erőre kap és eljő az idő, amikor a kisebbségek nemzeti öntudata érintetlen és elidegeníthetetlen kultúrkinés lesz, mint a hit és a lelkiismeret szabadsága. Reméljük, hogy ez az idő már útban van.

